

L'HIMNE ANARQUISTA ¡A LES BARRICADES! I EL CAS DEL MÚSIC JOAN DOTRAS VILA

M. Encarnació Soler i Alomà
doctora en Història de l'Art

L'agost de 1936, poc després de l'inici de la Guerra civil, a Barcelona es va presentar en públic *¡A les barricades!* que esdevindria l'himne oficial i més conegut de la Confederació Nacional del Treball. El que va néixer com una cançó reivindicativa a Polònia amb el nom de *Warszawianka 1905*, passaria a fer-se popular en pocs anys i ser identificat com a himne del proletariat. De seguida se'l feren seu els russos, alemanys, anglesos... Cada país adaptà la lletra, amb poques variacions, a les característiques del seu país. L'himne arribà a l'Estat espanyol de la veu d'un jove alemany, essent traduït al castellà, ajustant el text a l'ideari anarquista i musicat per a ser cantat a quatre veus. A la Guerra civil seria convertit en un himne a una sola veu i amb acompanyament musical per a orquestra o banda, fent-se enormement popular i desbancant el primer himne anarquista *Fills del poble*.

La història de la creació d'aquest himne ens aporta dades sorprenents i curioses de relacions en el temps entre les personalitats que participaren d'alguna manera. Waclaw Święcicki, el poeta que va posar lletra a una antiga melodia polonesa, va morir el 1900, el mateix any que va néixer Joan Dotras Vila. Valeriano Orobón, que va fer la traducció i publicació de la primera versió de l'himne, va morir el 1936, el mateix any que Dotras musicà l'himne amb acompanyament orquestral. L'himne va ser creat per a la CNT, i és a Mataró on el líder sindical i polític Joan Peiró, el més reconegut líder anarquista tingué un paper cabdal els primers temps de la insurrecció militar. Dotras coneixia i col·laborà amb el director de la banda municipal de la ciutat Agustí Coll, però durant els anys de guerra i en els múltiples actes que es van fer a la ciutat mai no interpretà *¡A les barricades!*. Joan Peiró denuncià amb els seus escrits al diari *Llibertat* tant els problemes sorgits a la rereguarda com el perill del sorgiment de la «Quinta columna» i la infiltració a la societat en guerra. Dotras es veié involucrat en el seu treball amb aquesta trama i en el judici per responsabilitats polítiques pel fet d'atribuir-li l'autoria de l'himne anarquista, posà al descobert la manera d'actuar d'aquella en el món artístic i musical.

EL NAIXEMENT DE L'HIMNE

Waclaw Świącicki

(Varsòvia 1848- 1900)

Fill d'un farmacèutic, va estudiar a l'Escola d'Economia de Varsòvia i a l'Institut de Tecnologia de Sant Petersburg. Es va vincular a cercles socialistes estudiantils il·legals. Va ser detingut el 1877 per participar en manifestacions i portat a la presó de Varsòvia el 1878 amb altres activistes, quan el moviment obrer polonès sostenia dures lluites reivindicatives i combatia l'ocupació russa. Mentre estava pres, va editar un diari il·legal escrit a mà i escriure poemes. Un d'aquests, el va crear posant lletra a una antiga melodia polonesa, probablement la *Marcha de los zuavos*. Świącicki va publicar-lo el 1883 a la revista *Proletariat*, quan havia tornat del seu exili a Sibèria on havia estat des del 1880. Aquesta seria coneguda després com la *Varshavianka 1905*, *Warszawianka* o *Varsoviana*. Es va cantar per primera vegada en la manifestació obrera del 2 de març de 1885 a Varsòvia i es va popularitzar i versionar per tota Europa. Malalt segurament per la duresa de l'exili, va morir el 1900.¹ La lletra de la cançó parlava de la lluita del poble polonès contra la monarquia i era un clam per la defensa dels drets dels pobles. Aquesta és el text (abreujat) en polonès i la seva traducció més o menys literal: ²

Śmiało podnieśmy sztandar nasz w górę,
Choć burza wrogich żywiołów wyje,
Choć nas dziś gnębią siły ponure,
Chociaż niepewne jutro niczyje.
O, bo to sztandar całej ludzkości,
To hasło święte, pieśń zmartwychwstania,
To tryumf pracy, sprawiedliwości,
To zorza wszystkich ludów zbratania!

Naprzód Warszawo!
Na walkę krwawą,
Świątą a prawą!
Marsz, marsz, Warszawo!

Hurra! Zerwijmy z carów korony,
Gdy ludy dotąd chodzą w cierniowej,
I w krwi zatopmy nadgniłe trony,
Spurpurowiałe we krwi ludowej!
Ha! Zemsta straszna dzisiejszym katom,
Co wysysają życie z milionów.
Ha! Zemsta carom i plutokratom,
A przyjdzie żniwo przyszłości plonów!

Naprzód Warszawo!
Na walkę krwawą,
Świątą a prawą!
Marsz, marsz, Warszawo!

Deixa'ns aixecar sagnant la nostra bandera,
Fins i tot quan una tempesta d'elements hostils està xiulant
Fins i tot quan forces sinistres ens oprimeixen avui,
Fins i tot quan el demà de tothom és incert.
Oh, aquesta és la bandera de tota la humanitat,
El crit sagrat, la cançó de la resurrecció,
És el triomf del treball i la justícia,
És l'alba de la germandat de tots els pobles!

Endavant, Varsòvia!
Cap a la lluita sagnant,
Sagrada i justa!
Marxa, marxa, Varsòvia!

Hurra! Fem caure la corona dels tsars,
Mentre els pobles porten la d'espines.
Ofeguem els trons trencats en sang,
Els trons ja llueixen morats amb la sang del poble!
Ha! Espantosa venjança als turments d'avui,
Que exprimeixen la vida de milions de persones.
Ha! Venjança als tsars i als plutòcrates,
I collirem els fruits del futur!

Endavant, Varsòvia!
Cap a la lluita sagnant,
Sagrada i justa!
Marxa, marxa, Varsòvia!

Com es pot comprovar, no feia cap referència a l'anarquisme ni a la Confederació Nacional del Treball. Faltaven molts anys per a que aquesta es fundés al Saló de les Belles Arts a Barcelona, el 30 d'octubre de 1910. Va ser l'anarquista Valeriano Orobón qui el traduiria i li posaria una lletra adaptada als ideals i simbologia de la CNT.

Valerio Orobón Fernández

(La Cistèrniga-Valladolid 1901-Madrid 1936).

Va néixer en el si d'una família acomodada. Instal·lats a la capital, va assistir a una escola laica que tenia per mestres pedagogs anarquistes i va continuar la seva formació en cercles relacionats amb la Institución Libre de Enseñanza. Va començar a militar al reduït grup val·lisoletà de la CNT als catorze anys, destacant per la seva oratòria. Es va interessar des de molt jove per les idees llibertàries. El 1922 es va negar a fer el servei militar i va marxar a França, a Lió on es va integrar al grup d'exiliats espanyols, el Grupo

Valeriano Orobón Fernández.
Fotografia Arxiu família Orobón

Internacional de Ediciones Anarquistas. Home intel·lectual i amb facilitat pels idiomes, esdevindria traductor i teòric de l'anarcosindicalisme. Considerava que l'anarcosindicalisme era la força revolucionària més important en Espanya. El 1924 va haver d'exiliar-se a París i després a Berlín, on fou secretari espanyol de l'AIT.

El 1931, Orobón era encarregat de comunicació i cultura de la CNT-FAI. Tenia acollit a casa seva el jove Alfred Schulte, membre de la SAJD (Joventut Anarcosindicalista de Alemanya). Aquest, casualment va cantar la *Warszawianka*. Orobon la va sentir i amb l'ajut de la seva companya Hildegart Taege, d'origen alemany, la va traduir. En una festa a la Casa dels Sindicats de Madrid, uns estudiants alemanys hi van participar cantant cançons que Orobón i Hildegart anaven traduint als assistents. Entre aquests, hi havia Jacinto Toryho que en sentir la *Warszawianka* li va proposar que aquell fos un nou himne anarquista.

Orobón va conèixer Joan Peiró a Barcelona quan aquest era director del diari *Solidaridad Obrera*. Van coincidir en un míting el 9 de juny a Barcelona en el que participaren Joaquin Ascaso, Bonaventura Durruti i Joan Peiró. Orobón va traduir la *Warszawianka* que musicà Àngel Miret en una versió per a quatre veus. Al diari *Tierra y Libertad*, a Barcelona, hi col·laborava Jacinto Toryho. A més del propi diari, editava un suplement amb articles de fons i altres seccions. Aquest promovia una secció dedicada a la publicació de cançons revolucionàries amb la finalitat de confeir un cançoner. La primera d'aquestes cançons, publicada al suplement del número 14 de setembre de 1933 va ser la que portava per títol *¡Juventud!*, himne amb lletra d'ell mateix i música d'Àngel Miret.³ La segona, al número 15, a l'octubre, va ser *Floreal*, himne dedicat a l'Escola Moderna, de J.P. Chandon, per a cor mixt.⁴ El novembre de 1933 publicà l'himne amb el títol de *Marcha Triunfal*, en castellà, amb música d'Àngel Miret, per a quatre veus. En la presentació explicava l'origen:

Esta que se titula *Marcha Triunfal*, es de significación sindicalista. La llevaron a Madrid

The image shows a page of a musical score for a four-part vocal setting of a march. The title is 'marcha triunfal' in bold letters. Above the title, it says 'arreglo a coro mixto por angel miret' and 'letra adaptada al español por v. orobón fernández'. The score is written for Soprano, Alto, Tenor, and Bass voices, with piano accompaniment. The lyrics are in Spanish. On the left side of the page, there is a vertical stamp that reads 'MUSICA ANARQUISTA' and 'LIBRERIA'. The number '415' is also visible on the left side.

Marcha Triunfal. *Tierra y Libertad*, novembre de 1933.
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

unos compañeros alemanes perseguidos. Arreglada al español ha llegado a nuestra manos porque se ha hecho ya bastante popular y es cantada por las juventudes anarquistas de toda España y ello demuestra el amor que le tiene a las ideas anarquistas y a la Confederación Nacional del Trabajo.⁵

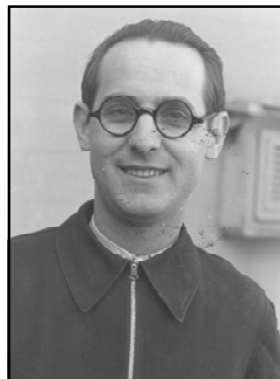
Per les paraules de l'escrit de presentació, sabem que quan la publicaren, els anarquistes ja la cantaven. Ell la deixà per escrit i

amb l'arranjament per a cor, sense tenir cap pretensió de que esdevingués l'himne oficial anarquista.

Orobón també va treballar per a l'empresa cinematogràfica Filmófono, fundada pel basc Ricardo Urgoiti, dedicada a la sincronització de pel·lícules mudes. Valeriano s'encarregava de traduir i redactar els intertítols de films com *El cuirassat Potemkim*, *La mare*, *Octubre* o *La Línia General*. Valeriano Orobón va morir a Madrid a començaments de 1936, a l'edat de 35 anys.⁶ El projecte de convertir aquella cançó polonesa en un altre himne oficial de la CNT, quedà aturat. Qui ho reprendria seria Toryho.

Jacinto Torío Rodríguez «Toryho»
(Zamora 1902- Buenos Aires 1989)

Era fill d'una família burgesa i catòlica. Va començar estudis de periodisme a la Escuela Católica d'Ángel Oria. Treballà per al *Debate*, diari catòlic i monàrquic. Molt jove, fent un canvi radical a la seva vida, va abandonar el catolicisme i es decantà per l'anarquisme, passant el 1931 a ser militant de la CNT. El 1934 es traslladà a Barcelona i treballà per al diari *El Día Gráfico* i el 1935 per als periòdics anarquistes *Tiempos Nuevos* i *Solidaridad Obrera*, del qual en fou director en el període 1936-38. El gener de 1936 Torhyo era delegat del Sindicat d'Espectacles Públics de Barcelona de la Confederació Regional de la CNT. Quan esclatà la guerra, va ser escollit secretari de l'Oficina de Premsa i Propaganda de la CNT-FAI, tenint les competències de coordinar mitings, festivals, conferències, concerts, recitals poètics... La CNT-AIT controlava tots tipus d'espectacles i tenia sota la seva autoritat les sales de cinema i teatre, essent el sindicat majoritari en el món artístic. Toryho també era el màxim responsable de la ràdio anarquista, creada a Barcelona per l'Oficina de Propaganda, que es va posar en

Jacinto Torío «Toryho».
Fundación Anselmo Lorenzo.
CNT Madrid

Cartell commemoratiu del 19 de juliol de 1936.
CNT Mataró

funcionament a finals d'agost del 36.

El juliol, després de l'esclafament de la insurrecció militar, la CNT-FAI s'instal·là a l'edifici del Foment del Treball a Via Laietana, núm. 2, esdevenint la seva seu. En aquest, hi havia el pis de Francesc Cambó, amb un magnífic piano, a més de la important col·lecció d'art, custodiada pel sindicat en la persona de Toryho.

En aquest edifici, a la quarta planta s'hi instal·là l'emissora amb el nom de ECN 1 Radio CNT-FAI. Durant nou mesos i mig va difondre les idees anarquistes, la cultura i notícies. Es va convertir en l'estació radiofònica més important del proletariat català amb influència tant a Espanya com a la resta del món a través de les seves ones d'abast internacional. Destacats personatges polítics parlaren per l'emissora, entre ells, Joan Peiró. Cada dia, quan començaven l'emissió, transmetia l'himne *Fills del Poble* i després de la seva presentació, també *¡A les barricades!*.⁷

Encara que la CNT-FAI ja tenien himne –*Fills del poble*–, Toryho recordava la cançó que havien cantat els alemanys, que Orobón havia traduït i posat nova lletra. Però l'himne era per a cor mixt, a quatre veus i no tenia acompanyament musical. Calia fer-ne una versió cantable, a una sola veu, amb música per a orquestra o banda. Li canviaria el nom per a posar-ne un de més contundent i ajustat al moment que s'estava vivint: *¡A les barricades!*, pres de la primera frase de la tornada. Només faltava trobar un músic competent per a fer-ho. I va escollir al músic barceloní Joan Dotras Vila, a qui coneixia pel seu treball.

Durant la Guerra civil els nous mitjans de comunicació prengueren un paper molt important en la propaganda. Si durant la Primera Guerra Mundial la ràdio havia estat una eina de difusió nova, ara, en la començada guerra, el cinema, que ja no era silent com abans sinó que parlava, enregistrava el so del què estava passant, difonia idees de viva veu i transmetia emocions; sens dubte era un estri poderós. Per això, a mesura que avançava la guerra els esforços es dedicaren sobretot al cinema documental. Com diu Miquel Porter

Per una vegada, els poders reals –la Generalitat, els partits, els sindicats i el exèrcit mateix– es varen adonar que la informació i la propaganda havien de jugar-se a fons i que el cinema era en aquells moments, juntament amb la radiodifusió, l'arma més poderosa disponible. Així, el quatre grups més importants de fabricació i difusió de cinema documental que operaven a Catalunya giraven al voltant de les organitzacions anarco-sindicalistes –CNT, FAI, AIT i SIE– les més o menys entroncades amb organitzacions de base marxista –Popular Films, Joventuts Socialistes Unificades, Socors Roig Internacional–, les emanades del Govern de la Generalitat de Catalunya –Comissariat de Propaganda, Laya Films– i les realitzades per grups sense adscripció concreta –Edicions Antifeixistes– o per esforços particulars. A tots aquests caldria afegir la tasca realitzada a Catalunya per la Secretaria corresponent del Ministeri de la Guerra republicà.⁸

Durant la guerra, Toryho va participar amb la producció de documentals de guerra produïts per l'Oficina de Propaganda de la CNT-FAI i el Sindicat Únic d'Espectacles Públics, fent el guió de *Reportaje del Movimiento Revolucionario en Barcelona; Aguiluchos de la FAI. Estampas de la revolución antifascista; Aguiluchos de la FAI por tierras de Aragón, reportaje n° 2 i n° 3*, tots ells rodats el 1936. La tasca de filmació dels esdeveniments de la guerra endegada per aquest sindicat va ser molt important i extensa. La decisió de ser testimonis dels fets i batalles, va fer que el llegat fílmic que crearen els anarquistes –que més endavant filmaria amb el nom de SIE Films–, avui sigui de gran valor per a conèixer en imatges reals els successos de la guerra.⁹ Per al primer reportatge, *Reportaje del movimiento revolucionario*, l'himne que hi figura és *La Internacional*. Als tres

primers de la sèrie *Aquiluchos de la FAI por tierras de Aragón*, l'himne és el primer de la CNT, *Fills del poble*. No seria fins el quart documental, *La batalla de Farlete* (1936) o a *Bajo el signo libertario* que sonaria l'himne nou *¡A las barricadas!*. Després es troben habitualment el dos himnes, il·lustrant musicalment els documentals com veurem a *El general Pozas visita el frente de Aragón* o a *La silla vacía*, ambdues del 1937. Jacinto Torryo va marxar a França el 1938, instal·lant-se definitivament a Buenos Aires, on continuà la seva professió d'escriptor i periodista. Va morir en aquella ciutat el 1989.¹⁰

Joan Dotras i Vila

(Barcelona, 1900 – Canet de Mar, 1978).

Quan esclatà la guerra, era un jove músic, intèrpret i compositor barceloní. Havia estudiat al Conservatori Municipal de Música de Barcelona, on va rebre classes dels mestres Pellicer (piano), Millet (solfeig) i Soler (harmonia i composició). Va ser un

Joan Dotras Vila. Fotografia cedida per Maria Mercè Dotras Capdevila

compositor principalment de sarsueles i operetes de caire romàntic. La seva primera obra d'èxit va ser *Kosmópolis* (1928). A banda de les seves tasques com a compositor i professor de música, Dotras Vila exercí de director d'orquestra: el 1929, la seva *Orquestra Dotras Vila* acompanyava pel·lícules mudes en els cinemes *Tívoli* i *Kursaal* de Barcelona; també tocava el piano i l'orgue. Escriví música d'encàrrec, com l'himne per a banda de música per a la casa de mitjons Molfort's, amb motiu de la inauguració de l'estand d'aquesta empresa a l'Exposició Universal de 1929. Com que l'empresa era mataronina, s'encarregà la interpretació a la banda de música d'aquesta ciutat, dirigida per Agustí Coll i Agulló, i s'enregistrà amb disc per la casa Gramófono-Odeón.¹¹ Per tant, és de suposar que Dotras coneixia Coll i Agulló i també la banda que dirigia, si més no, pels assajos

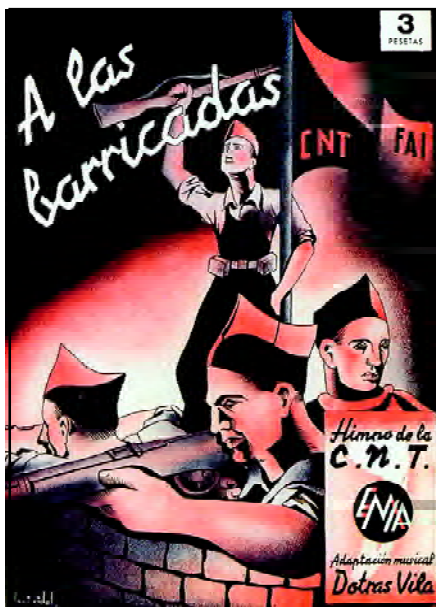
previs a l'enregistrament del disc. Amb l'arribada del sonor, el músic, que havia adquirit coneixements sobre la tècnica cinematogràfica sonora, havia compost la música per al film *El paraíso recobrado o el Edén de los naturistas* (1936), dirigida per Xavier Güell. En plena Guerra civil va escriure la seva sarsuela més coneguda, *Romanza húngara* (1937) amb lletra de Víctor Mora.

Als primers mesos de la guerra, per encàrrec de l'Oficina de Informació i Propaganda de la CNT-FAI va musicar els documentals produïts per aquest sindicat –els tres reportatges dels *Aguiluchos de la F.A.I. por tierras de Aragón*–, on als crèdits

figura el seu nom com a adaptació i direcció musical, amb l'Orquestra del Sindicat Únic d'Espectacles Públics. En aquests tres reportatges, fets entre juliol i agost, l'himne que s'hi interpreta és *Fills del poble*. En canvi, a *Reportaje del Movimiento Revolucionario en Barcelona*, la música que hi sona és *La Internacional* perquè està filmada tot just als moments de la insurrecció militar al juliol i l'himne *¡A les barricades!* no es presentaria en públic fins el 30 d'agost. Com hem comentat abans, els guions dels documentals eren de Jacinto Toryho; per tant, és evident que ja es coneixien i que el tenia considerat com un bon músic.

L'agost de 1936, Toryho va convocar el músic per a fer-li el nou encàrrec: l'harmonització i arranament de l'himne *Marcha triunfal* que havia traduït Valeriano Orobón. Necessitava una adaptació musical que el fes més cantable i dinàmic i que l'acompanyament musical fos per a orquestra o banda. També li va demanar harmonitzar i compondre l'acompanyament per a l'altre himne de la CNT, *Fills del poble*. El lloc de trobada va ser al pis d'en Cambó, que la CNT tenia en custòdia, on hi havia un piano. Cantà la cançó i Dotras va fer la transcripció. En pocs dies, aquest va fer la feina demanada.

El 1936, l'Orfeó Català, dirigit per Lluís Millet, van fer la gravació dels dos himnes anarquistes: *A les barricades* i *Fills del poble*. S'encarregà de l'enregistrament la casa Odeón (que havia enregistrat l'himne de l'empresa de mitjons Molfort's). La Banda Municipal de Barcelona, dirigida per Eduard Toldrà, la interpretà i el fet de ser editat en disc, va fer que es fes molt conegut. L'acte de presentació del nou himne va ser el diumenge 30 d'agost a la Plaça Catalunya. Tal com ressenyà el diari *La Vanguardia*¹² es va fer un concert de música revolucionària, popular i clàssica, que havien organitzat la CNT i la FAI. Hi assistí un gran nombre de persones, molts obrers i de tota classes socials. Va debutar la Banda Oficial de les Milícies Antifeixistes de Catalunya, integrada per vuitanta-cinc professors i dirigida per Eduard Toldrà. Al concert va començar amb *La Internacional*, *las Golondrinas* i *La Santa Espina*. A la segona part, es va interpretar l'himne anarquista *Fills del Poble*, *Egmond*, *La Dolores* i es presenta el nou himne: *En la segunda parte... se interpretó el himno de la C.N.T. A les barricades*, (sic) *de Dotras Vila, que también por los aplausos del público hubo que repetir*. A continuació es va tocar l'*Himne de Riego* i *Els segadors*, pronunciant el seu discurs Jacinto

Partitura de l'himne 'A las barricadas', 1936.
CNT Mataró

Fullet de mà de l'estrena del film 'Barrios bajos' a Mataró el 1937

Torhiyo. A partir de l'estrena, la CNT el faria sonar també a la seva emissora, convertint-lo en un himne molt popular.

Durant la guerra, Dotras va posar música a vàries pel·lícules: *Barrios bajos* (1937), dirigida per Pedro Puche i produïda per la productora anarquista; *¡No quiero!... ¡No quiero!* (1937), també de SIE Films i dirigida per Francisco Elías; *Bohemios* (1937), d'Elías, adaptació de la sarsuela d'Amadeu Vives i *Manolenka* (1939), dirigida per Pedro Puche.

El 1937, la Secció de Música del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya va editar el *Cançoner Revolucionari Internacional*, del qual en va publicar dos reculls. La recopilació i comentaris de les cançons i himnes van ser a cura d'Otto Mayer, músic d'origen jueu alemany, resident a Barcelona, crític musical i col·laborador com a expert a la secció de música del Comissariat. En el primer, hi figuren els himnes *Els segadors*, *La Internacional*, *Himno Nacional Mexicano* i *Les barricades*(sic), entre d'altres. Menys el primer, que era només en català i l'himne nacional mexicà, que ho era només en castellà, tots tenien la lletra en ambdues llengües.¹³

Ens els anys de la Guerra civil, a Mataró en els festivals a favor del socors pels afectats per la guerra, realitzats a l'Hospital Militar o en altres llocs, com al Teatre Monumental, es van interpretar peces de les obres de Joan Dotras, com la

Romanza húngara i *La embajada en peligro*.¹⁴ En acabar la guerra civil, va patir un judici del Tribunal Superior de Responsabilidades Políticas, que veurem més endavant. Finalitzat el procés, que durà dos anys, va poder continuar la seva tasca de compositor i director. Va morir el 1978, essent enterrat a Canet de Mar.¹⁵

Joan Peiró o Belis

(Sants, 1887- Paterna, 1942)

En el moment de la insurrecció militar era el més destacat líder anarquista de Mataró. Va actuar de vicepresident del comitè antifeixista de la ciutat.¹⁶ Una de les activitats portades a terme per Peiró des de l'inici de la guerra fou la col·laboració al diari *Llibertat*, òrgan del comitè local antifeixista, editat del 23 de juliol de 1936 a 5 de gener de 1939, on escriví nombrosos escrits criticant els actes vandàlics, saquejos i assassinats que s'estaven produint a la ciutat i sobretot, i el perill d'aquests actes a la rereguarda.¹⁷ Peiró també assenyalava la traïció que s'estava gestant amb les accions de la «Quinta columna», que actuaria al llarg de la guerra amb actes de boicot, sabotatge d'armes, semblant rumors derrotistes, etc. així com transmetent informació del front popular als insurrectes. Aquest fet, pel que fa al coneixement de la infiltració de simpatitzants amb la ideologia dels insurgents, tindria un testimoni d'excepció en el cas del judici contra Joan Dotras Vila pel Tribunal de Responsabilidades Políticas, en el que explicà com va ser el mecanisme pel qual persones que serien adeptes al Règim, ocuparen càrrecs en llocs estratègics i endegaren accions de boicot, en aquest cas, en el món artístic.

Joan Peiró i Belis. CNT Mataró

Peiró fou ministre d'Indústria en el govern de Largo Caballero. A la caiguda del seu govern va tornar a Mataró i a la Cooperativa Cristalleries de Mataró. L'any 1938 va entrar de nou en el govern, presidit per Juan Negrín, tot i que no amb el rang de ministre sinó de comissari general d'energia elèctrica. Va haver de marxar a l'exili a França però capturat pels nazis, va ser lliurat a la justícia de Franco. Després de tortures i un judici en el qual declararen al seu favor molts testimonis, va ser afusellat a Paterna amb altres cenetistes i enterrat al cementiri d'allà. Les seves despulles no tornaren a la seva ciutat fins el 1989.¹⁸

La cooperativa del Forn del Vidre «Cristalleries de Mataró» també va patir les represàlies del franquisme. El 21 de novembre de 1939, s'endegà el judici al Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, essent la causa col·lectiva número 1.724. Els encausats van ser trenta-tres treballadors, entre els que s'hi comptaven Joan Peiró, Níabel Belis, Eduard Calpe, Enric Dalmau, Llibert Massafrets...¹⁹ dels que es deia que *se encuentran evadidos, encartados por auxilio a la rebelión o en paradero y situación ignorados*. Peiró havia pogut marxar i molts dels altres estaven acusats sense cap causa que només la d'haver estat treballant en una cooperativa obrera, com deia l'expedient. Els jutges encarregats del cas van ser Monclús i De la Maza. El president de la comissió gestora de Cristalleries va rebre la notificació per a comunicar al Juez Delegado de la Comisión Central de Incautaciones de Bienes totes les dades que tingués sobre aquesta, i amb especial èmfasi, sobre l'Escola Racionalista.

PER QUÈ ¿A LES BARRICADES! NO S'INTERPRETÀ A MATARÓ DURANT ELS ANYS DE LA GUERRA?

Durant la guerra hi havia a la ciutat una gran vitalitat de tots els partits però en destacava la de la CNT –AIT. La creació del Sindicat Únic d'Espectacles Públics li donava molta popularitat. El 15 d'agost del 1936, els músics de Mataró decidiren en assemblea la seva afiliació a la CNT:

Anit es celebrà l'anunciada reunió general de l'Associació Mutualista Musical...//... Després es creà el Sindicat de Músics de Mataró. Fou passat a votació si s'havia d'ingressar a la C.N.T. o a la U.G.T., amb el següent resultat: C.N.T., 45; U.G.T., 35; en blanc 1. Finalment fou elegida una ponència que és la que ha de fer les gestions encaminades a ingressar a la C.N.T. En formen part Isidre Miracle, Josep Casanoves, Amadeu Casanoves, Jaume Rey, Antoni Díaz, Joan Josep Fernández i Vicenç Badia.²⁰

L'1 de setembre marxà al front la Columna Malatesta. La Banda Municipal, dirigida pel mestre Josep Llorà sense uniforme i amb la participació de músics del Sindicat Musical l'acomiadà amb la marxa que havia estat l'habitual: *La Internacional*. És molt lògic que aquest dia no s'interpretés el nou himne, que tot just s'havia presentat en públic dos dies abans. El 14 de setembre es va fer un gran concert al Teatre Monumental en el que participaren els músics del Sindicat Únic de l'Espectacle – CNT- amb trenta professors, els Cors de Clavé de la ciutat, que interpretaren l'*Oda a Catalunya*, del mataroní Antoni Casabella i *La Marsellesa*; l'Orquestra Simfònica interpretà l'*Himne de Riego* i *Caprici Bohemi*, de Josep Soler Saurí, i es tancà altre cop amb *La Internacional*. Tal com es llegeix al diari *Llibertat*, no es va interpretar el nou himne anarquista, estrenat a Barcelona.²¹

Durant els anys de guerra, van ser in comptables els actes musicals a favor dels damnificats en els que participà la Banda Municipal o grups musicals de la ciutat: de suport als soldats al front, als ferits de guerra, als infants -sobretot amb les Setmanes de l'Infant-, a l'Hospital Militar, del Socors Roig, a assistència social... Resseguint el diari *Llibertat* d'aquests anys, no hi figura mai que

s'interpretés l'himne anarquista *¡A les barricades!* encara que sí *Fills del Poble*. Tampoc als comiats de les columnes de soldats al front ni a l'acte de comiat de les Brigades Internacionals l'octubre de 1938.

Per les crítiques dels concerts publicades al *Llibertat* semblava que desagradava al públic la interpretació de tants himnes, atès que cada partit tenia el seu propi, a més dels comuns. Era habitual interpretar *La Internacional*, l'*Himne de Riego*, *Els segadors*, *La Marsellesa*, afegint *La Jove Guàrdia*, *Fills del Poble...* que feien força llarg el repertori del concert. Segons la crítica musical, això cansava els assistents que acabaven fent *com si sentís ploure*, com deia el crític. Quan va venir a la ciutat la Banda Municipal de Barcelona, dirigida per Joan Lamote de Grignon, van interpretar els habituals i *La Santa Espina*. Però al final s'afegiren els himnes de cada partit, cosa que motivà novament una crítica desfavorable per considerar que eren innecessaris.

Però perquè aquest himne no s'interpretà a Mataró? No s'entén que aquest himne no fos incorporat al repertori de la Banda Municipal si es té en compte que, al principi de la guerra, els músics van votar majoritàriament la seva afiliació a la CNT. Ni la importància d'aquest sindicat al món de l'espectacle a la ciutat, ni el fet que hi visqués en Peiró, ni que l'arranjador del popular himne fos conegut per la banda de la ciutat per la seva música, no foren prou motiu per a què cap director de la banda d'aquest període (Coll i Llorà, principalment) l'incloguessin en el seu repertori.

LA REPRESSIÓ CONTRA ELS MÚSICS

Durant els darrers i convulsos mesos abans de la derrota republicana, molts simpatitzants d'aquesta causa abandonaren el país per a cercar refugi en un altre, iniciant-se un llarg exili, per a molts d'ells ja sense retorn. Tal com ho descriu Miquel Porter [...] *el 26 de gener de 1939 les tropes del general Franco entraren a Barcelona mentre columnes d'exiliats feien el possible per passar la frontera. Amb ells se n'anaven molts dels millors treballadors del cinema com Momplet, Gasset, Carner i Ribalta, Joseph i Mayol...* (Porter, 2005) i músics com Pau Casals, Jaume Pahissa, el mallorquí Baltasar Samper... però els que es quedaren haurien de patir també una gran repressió. La participació en actes d'ajut a la causa republicana per part de músics i artistes de tot tipus havia estat molt intensa. Una gran majoria de músics i de persones relacionades amb el cinema, tenien vinculacions laborals amb el sindicat anarquista. I era lògic atès que la sindicació dels treballadors era obligatòria i que el sindicat majoritari en el món de l'espectacle era la CNT.

Una vegada perduda la guerra per la República i instal·lat el nou govern feixista, s'endegà una veritable persecució física, moral i laboral vers qualsevol artista (músic, artista plàstic, escriptor, cineasta...) que hagués pogut tenir ni la més lleu sospita de vinculació amb aquella. El 13 de febrer de 1939, el dictador

Francisco Franco publicà en el Boletín Oficial del Estado la Ley de Responsabilidades Políticas, un manifest de com actuaria el nou Règim per a anorrear qualsevol vestigi del què havia estat la República. Tal com diu explícitament el primer paràgraf

El Gobierno considera llegado el momento de dictar una Ley de Responsabilidades Políticas, que sirva para liquidar las culpas contraídas por quienes contribuyeron con actos u omisiones graves a forjar la subversión roja, a mantenerla viva durante más de dos años, y a entorpecer el triunfo...//... del Movimiento Nacional.²²

La llei estava redactada a mida per a satisfer la persecució de qualsevol persona o entitat que hagués tingut qualsevol relació amb la República. Encara que la llei s'autoproclama «justa» i «proporcionada», de la seva lectura se'n desprèn que qualsevol que els interessés podia ser jutjat. Els múltiples capítols i apartats ho feien possible. En el capítol I, article 3, es relacionen tots els partits i organitzacions que quedaren fora de la llei i confiscades les seves propietats. A l'article 4rt d'aquest capítol, explicita les persones que estaven subjectes a sanció, detallats ens l'apartat des de la lletra a a la p, de manera que qualsevol persona podia haver incorregut en algun d'aquests apartats o en varis alhora. Per exemple, el b, es refereix a la ostentació de càrrecs directius en partits, però també en associacions i agrupacions. En el cas de Dotras, haver acceptat la direcció de l'Orquestra Simfònica podia ser causa per a ser encausat. Amb l'apartat j) era fàcil inculpar a qualsevol persona vinculada amb el món artístic:

Haber incitado o inducido a la realización de los hechos comprendidos en algunos de los apartados anteriores bien sea de palabra, bien por medio de la imprenta, de la radio o de cualquier medio de difusión...

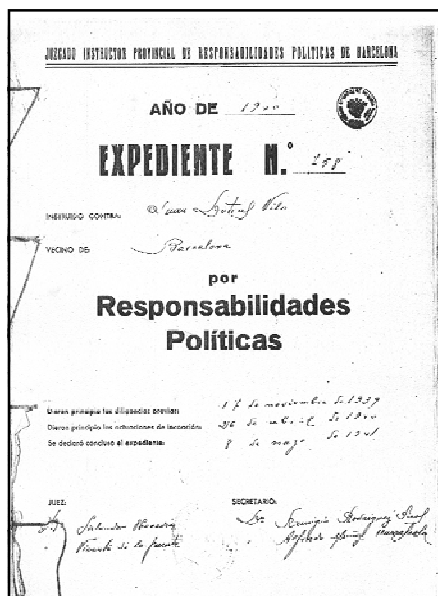
I és clar, la interpretació d'un himne, difondre'l en concerts i a la ràdio quedaven compresos en aquest apartat. Justament els que l'acusen anònimament feren servir aquestes paraules: que l'himne –no els esdeveniments de la guerra– ¡A les barricades! induïa les persones a cometre tota mena d'actes vandàlics.

També veurem que a l'article 6è, segona, es consideraria causa atenuant ...//... *Haber prestado servicios eficaces al Movimiento Nacional* i en canvi, l'article 7è hi havia una causa agreujant: ...//... *Se tendrá en cuenta para agravar la responsabilidad del inculpado su consideración social, cultural, administrativa o política*. Ben clar i evident. Volien represaliar de manera exemplificant les persones més destacades en cada àmbit, en aquest cas, de la música. Analitzant la relació de casos que es veieren sotmesos al Tribunal de Responsabilidades Políticas, es veu com immediatament finida la guerra, en els primers mesos foren cridats a declarar destacats músics. Dotras era prou conegut i col·laborar amb l'anarquisme, segons la seva òptica, era directament causa de delictes.

El sistema emprat pels òrgans repressius consistia sempre en una recaptació sistemàtica d'informes en la que hi participaven tots els estaments, des del capellà del poble a l'alcalde, veïns... i per descomptat, els informes dels repressius (guàrdia civil, policia, Falange). Després, es procedia a demanar als bancs i caixes els

informes econòmics de tots els diners líquids que podia tenir el presumpte acusat i la relació exhaustiva dels béns i propietats –cases, finques, joies, valors–. En el cas que el subjecte fos declarat culpable, senzillament es confiscaven els seus béns i propietats, passant a formar part del patrimoni de l'Estat. També era probable que les cases fossin donades en recompensa a membres de l'aparell repressors. Es procedia igual si l'acusat estava a l'exili (com Margarida Xirgu) o fins i tot si havia mort (com Manuel Lasarte Aran, propietari del diari barceloní *El diluvio*, que malgrat havia mort a la presó el 24 de novembre de 1939, el judici continuà, estenen la responsabilitat a la família). En el cas que les proves no fossin suficients per penalitzar l'acusat o fer-lo empresonar, el sistema era l'arraconament professional.²³

EL CAS DE JOAN DOTRAS VILA

Expedient del judici contra Joan Dotras Vila, 1939.
Arxiu del Tribunal de Justícia de Barcelona

segon, retenint-li els emoluments que com a gestor obtenia dels beneficis de les seves obres. El judici contra Dotras Vila va començar el 31 d'agost de 1939 i no es va acabar fins el 10 de juliol de 1941.²⁴

El seu expedient es va iniciar per una informació a càrrec del *Jefe del Rondin Antimarkista, el Capitán de la Guardia Civil, don Manuel Bravo Montero y los agentes afectos al mismo don Cesar Rodrigo Rodriguez* que amb data de 31

La repressió contra els artistes prengué en molts casos un caire esperpèntic per la inconsistència de les acusacions i per la ignorància flagrant que mostraven els artífexs de la repressió. En el cas de Dotras Vila a més, hi queda ben palès el paper repressiu que va tenir la Sociedad de Autores y Editores de España que organitzà a l'aixopluc del règim nouvingut una 'Comisión Depuradora de los Socios y Administrados de la SGAE'. El secretari general era Manuel Fernández Palomero, que denuncià els socis que considerava que havien tingut simpaties pel govern republicà o *que eren poc adeptes al nou Règim*. El mecanisme repressiu funcionava doblement: primer, denunciant-lo, sotmetre'l a un llarg i exhaustiu interrogatori que no tenia res a envejar al policial –que contenia una pregunta en la que s'instava l'interrogat a denunciar altres col·legues que considerés que tenien simpaties o vinculacions amb els rojos–, i

d'agost de 1939 manifestaren en el Consell de Guerra contra Dotras que als diaris *La Noche* i el *Noticiero Universal* de data de 25 d'agost, es deia que

[...] el maestro Dotras Vila «podia ser» el autor del himno anarquista A las barricadas, cuya canción se cantó y tuvo gran popularidad entre los elementos marxistas, los que a sus compases cometían toda clase de robos, de atropellos, de incendios y de saqueos, por que su música revolucionaria les enardecía y los impulsava.

Com hem vist a la Ley de Responsabilidades Políticas, aquest fet podia ser comprès a l'article 4rt, apartat j). A l'inici de l'expedient s'unia com a prova l'esmentada notícia, que no signava ningú, juntament amb la declaració jurada del mestre, feta davant la Sociedad de Autores y Editores, en la que explicà que durant el període publicarà l'anarquista Jacinto Toryho li havia encarregat fer l'adaptació musical d'aquesta peça i la de *Fills del poble*, amb la urgència de fer-la per l'endemà mateix; que l'esmentat Jacinto la va cantar a casa de Francesc Cambó, prenent ell les anotacions en directe per tal de tenir-la arranjada i harmonitzada tan aviat com li fou possible. Es va gravar tot seguit i sortí a la venda figurant-ne com a autor, cosa que no era certa. O sigui, que el 30 d'agost mateix ja havia sigut cridat a declarar en un Consell de Guerra, i n'havia sortit absolt, per les inconsistents acusacions dels declarants.

Però la culpa d'haver compostat un himne per a la CNT, segons la visió del nou Règim, va prevaldre i consideraren que les explicacions donades no els complaien suficientment. Cal tenir en compte el caire 'exemplificat' que el nou Règim volia que tinguessin els judicis contra destacats músics. I Dotras, com Emili Vendrell, eren molt coneguts i apreciats. El seu expedient s'instruí el 10 d'octubre de 1939, amb el número 758 del Juzgado Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas de Barcelona per la denúncia del propi governador civil que s'adreçà al Juez de Responsabilidades Políticas perquè endegués la investigació de la persona del compositor amb aquest termes ...!... *A los efectos que en justicia procedan, pongo a disposición de V.I al Maestro Compositor de Música JUAN DOTRAS VILA, autor del himno guerrero de la F.A.I. durante la guerra.*

Vist el caire que anava prenent la denúncia i que podia derivar amb pena de presó, Dotras Vila va fer una nova declaració el 4 de maig de 1940. En ella, el músic començava confessant-se ...!... *católico, de derechas de toda la vida y adicto entusiasta y colaborador al Glorioso Movimiento Salvador de España y a su Caudillo Generalísimo Franco.* Aquesta era la línia de resposta de tots els encausats que, tant si era veritat com si no, sabien que els anava la vida amb el que contestessin davant el Tribunal. Dotras continuà la seva narració de com li va arribar l'encàrrec d'harmonitzar i adaptar l'esmentat himne que després seria pres com a símbol llibertari:

En agosto de 1936 bajo amenazas de elementos anarquistas me vi obligado a armonizar e instrumentar con destino a una película documental la canción polaca titulada *La Varsoviense*, obra para mí desconocida hasta aquella fecha. Que la C.N.T. se apropió de mi material de orquesta de la citada canción polaca y que en septiembre de aquel mismo año utilizaron aquella música para impresionar un disco gramofónico que interpretó una numerosa orquesta y orfeón [...] Fue declarada en septiembre de 1936 himno oficial de la

C.N.T. bajo el título *A las barricadas* [...] Presento dos cuadernos de música titulados *Cancionero Revolucionario Internacional* editado en 1937 por el Comisariado de Propaganda de la Generalidad de Cataluña y *Chants revolutionnaires de divers pays* editado en París...

En el primero de dichos cuadernos y en su página ocho aparece *Las barricadas* y referente al mismo dicen su página «Comentarios»: *El Himno anarquista, tal como la marcha fúnebre (vease pág. 20) tiene una larga y gloriosa historia revolucionaria y es, al mismo tiempo, una de las canciones más populares de las clases trabajadoras de Polonia, la Unión Soviética y la Alemania antifascista, por las cuales es conocido con el título de 'Varchavianka' parece que es obra de un escrito polaco, Waclaw Świącicki, quién la compuso en 1884 ó 1885 en la cárcel de Varsovia, donde pasó algún tiempo por su afiliación al primer partido obrero polaco El Proletariado.* En el segundo cuaderno *Chants Revolutionnaires de divers pays* en su canto nº 9 se comprueba que la música *A las barricadas* es exactamente la canción polaca *La Varsoviennne*.²⁵

En efecte, a l'esmentat cançoner hi surt aquest himne amb els termes exactes que explicà Dotras. No el podien jutjar per aquest fet perquè era massa evident. Llavors van buscar una altra causa: el van acusar de pertànyer a la Banda de Música del CRIM (Centro de Reclutamiento, Instrucción y Movilización) núm. 16 i a l'Orquestra Simfònica que s'estava reorganitzant durant la guerra. Era doncs clar que el que volien era represaliar al músic, que ja havien començat un judici i que no tenien intenció d'exonerar-lo. Dotras Vila explicà que va acceptar aquest càrrec el 1938 davant la imminència de reclutament de la seva lleva, aconsellat per Francisco García Loygorri, autor teatral i comandant del CRIM. Amb tot, fou finalment cridat a files, però es va refugiar a Montmeló, on va romandre-hi amagat fins l'entrada dels nacionals el 27 de gener de 1939.

Cal aclarir que, des del moment de la seva acusació Dotras ja no rebia cap diner de la SGAE, ja que els hi retenia. Tal era ja la penúria que passava el mestre que el 26 d'abril de 1941 s'adreçà al Juez Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas en aquests termes:

[...] Que desde abril de 1940 se halla sujeto al expediente nº 758 incoado por el Juzgado Instructor Provincial nº 1 de Responsabilidades políticas [...].

Que el que suscribe por su condición de Maestro Compositor tiene como único medio de vida la percepción de los derechos de autor de sus obras administradas por la Sociedad General de Autores [...]

Que desde varios meses debido al expediente mencionado tiene retenidas en la susodicha Sociedad las liquidaciones correspondientes a los derechos devengados por la representación y ejecución de mis obras teatrales y musicales.

Que dicha retención de carácter económico le ha creado una situación apuradísima puesto que no dispone de otros medios para atender a los gastos de su casa y familia compuesta de esposa, dos hijos y hermana, al extremo de haber tenido de recurrir a amistades para que materialmente les solucionaran momentaneamente el problema económico.

Que en la actualidad ya no sabe como hacerlo para llevar su casa adelante pues no tiene a quien recurrir [...]

Suplica se dignen dar V.E. orden a la Sociedad General de Autores para que puedan hacer efectivos al que suscribe las liquidaciones retenidas de sus derechos de autor [...].

No se'l va atendre. Com també era habitual en aquests processos, l'acusat havia de demanar a persones que poguessin gaudir de la confiança del nou règim que declaressin al seu favor en el judici a que estava sotmès. Dotras va presentar com a testimonis de descàrrec a personalitats com Miguel Abril Letamendi, general de la Guàrdia Civil, qui manifestà en la seva declaració que essent president del Consell de Guerra contra l'encausat, –el que hem esmentat abans, l'agost del 39– va tenir ocasió d'assabentar-se de l'acusació que se li feia sobre l'autoria de l'himne anarquista i que en la causa es va provar la inexactitud d'aquesta, afegint que ...//... *esta acusación dimana de envidias e intrigas de teatro* i que en aquell primer Consell ja havia estat absolt. Un altre testimoni de descàrrec fou l'autor i director cinematogràfic Pedro Puche Lorenzo qui, apart de confirmar l'honoradesa de Dotras, sabia que havia estat obligat a instrumentar l'himne esmentat i que havia acceptat la direcció de la Banda de Música per consell del comandant Loygorri. Moltes més reconegudes personalitats declararen a favor seu, però tot va ser en va.

Novament va ser requerit, aquest cop per la Falange Española Tradicionalista y de las JONS per a que ampliés la declaració que ja havia repetit vàries vegades. La Falange digué en el seu informe que

[...] no se le conocen actividades politico-sindicales estando al parecer conceptuado como persona de ideología derechista. Durante el dominio rojo, se sindicó en la C.N.T. siendo su actuación nula en dicha sindical. El 30 de agosto de 1939 fue detenido por ser el autor del himno rojo *A las barricadas*, siendo puesto en libertad al cabo de una hora, pues alegó que dicho himno es de origen polaco. No obstante, *hay quien considera al informado como completamente identificado con la causa roja* y capaz de haber compuesto un himno con fe y entusiasmo para enardecer las masas [...].

Sempre el mateix: la denúncia anònima, el «parece ser», «hay quien dice», n'hi havia prou amb tan inconsistents frases per destrossar la vida d'una persona.

El 28 de gener de 1941, es presentà altre cop Joan Dotras davant Manuel Fernández Palomero, Secretario de de la Comisión Depuradora de los socios administrados de la SGAE. En una llarguíssima declaració de 13 pàgines, en la que també foren recollida les de moltes personalitats a favor de l'inculpat, tornà a explicar la seva relació amb l'himne. Exasperat per tan llarg procés, Dotras començà a desvetllar aspectes que no havia dit en les declaracions del primer i segon any del judici. Ara, ja cansat, per defensar-se acabaria implicant-se de quinta-columnista en la seva actuació professional. Cal tenir present que la llei pel qual se l'encausava, a l'article 6è considerava causa atenuant haver realitzat alguna acció en favor del Movimiento Nacional. Declarà que va compondre la música per als films *Barrios Bajos* i *¡No quiero...No quiero!*, pendent d'estrenar-se. Continua dient que

[...] en agosto de 1936 fui obligado por un Comité revolucionario de la F.A.I. sin remuneración alguna, a escoger una selección de música sinfónica extranjera para adaptarla a dos reportajes cinematográficos del frente de Aragón, en cuya adaptación musical me exigieron figurasen las composiciones *Hijos del pueblo* (antiguo himno anarquista) y la canción revolucionaria *La Varsoviense*... posteriormente fue declarada himno de la C.N.T. bajo el título *A las barricadas*. A pesar de solicitar que no figurara mi nombre, por no ser el autor, no fui atendido.

A la pregunta de que havia fet a favor del Movimiento Nacional, declarà haver col·laborat per a que passés a la zona nacional el tinent don José Rodríguez Mijares; haver ocultat a Montmeló al seu nebot Alfonso Dotras, al seu cosí Jaume Dotras i haver-se també ocultat ell mateix per no incorporar-se a files roges. La pregunta 21 de la SGE era aquesta ¿Puede informar de algún hecho delictivo que conozca? - que suposava una clara incitació a la delació, a la que el mestre contestà negativament. Dotras proseguí dient que

[...] de agosto de 1937 a julio de 1938 (había sido) Director Musical del Consejo Superior Técnico de Producción Cinematográfica del Sindicato de la Industria del Espectáculo y de medianos de Octubre de 1938 hasta que el gobierno rojo llamó a filas a mi reemplazo en el Consejo Artístico del Teatro.

També s'adjuntà a aquest interrogatori una nova declaració de Dotras que, en la part musical es mantenia en els mateixos termes, donant tota mena de detalls sobre l'esmentat afer. L'inculpat parla de les seves relacions amb el món del cinema i la seva actuació com a simpatitzat de la causa franquista i declarant-se quinta-columnista. En la declaració Dotras explicà que tres individus Pedrol (violinista), Herrero (violoncel·lista) i Montes (operador) el visitaren per exigir-li la confecció de la banda sonora de dos films reportatges del Front d'Aragó, que es projectarien en els cinemes on actuaven orquestres. Amb tot, es va decidir que l'acompanyament musical no es faria en directe, sinó que es gravaria. Dotras no tenia temps material per escriure música nova i va dir que només es podria fer amb música ja escrita i adaptada. Aquí es quan intervingué Jacinto Toryho, que li proporcionà les cançons seleccionades per ell. Davant les reticències de Dotras, li manifestà que coneixia els seus amplis coneixements musicals perquè coneixia el film *El paraíso recobrado*²⁴ al qual havia posat la part musical.

Proseguí Dotras explicant com va ser nomenat Director Musical del Consejo Superior Técnico de Producción Cinematográfica l'agost del 1937. Dotras consultà José de la Mata Tejedor que pertanyia a la Falange, que li recomanà que acceptés el càrrec perquè convenia que [...] *todos los organismos estuvieran blancos para hacer labor en beneficio de la España Nacional; que la 5ª Columna que así la denominaban los rojos estaba infiltrada en todos los sitios y que yo dentro de Producción Cinematográfica podría presentarse ocasión para trabajar a favor del Glorioso Alzamiento Nacional.*

Dotras proseguí el seu relat parlant del film *¡No quiero!.. ¡No quiero!*, adaptació de l'obra teatral de Jacinto Benavente. Digué que va convèncer el Comitè que calia

Fullet de mà del film 'No quiero... no quiero!', musicat per Joan Dotras l'any 1937

que els films fossin adequats per a tots els públics, sense contingut polític. El seu boicot personal va consistir tal com ell mateix afirma en perllongar el film més del necessari: *Por mi parte hice cuanto pude para prolongar la duración de la película [...] que no llegó a poderse estrenar debido al engranaje de derrotismo que en todos los sectores de ejercía gracias a la conocida 5ª Columna*. Dotras reconegué, a més, l'exercici de quinta-columnista en les següents accions en qualitat de Director Musical del Comitè:

Hice además una gran labor en beneficio de la España Nacional y fue revisar la producción que había realizado el primer Comité de Producción Cinematográfica, películas una mayoría de propaganda antifascista y alegando que técnicamente aquellas no podían ser más deficientes y que desacreditarían al Sindicato, informé no podían presentarse al público y que por lo tanto los films que se encontraban pendientes de registro musical, no podían procederse a su impresión. Fui escuchado y apoyado por los técnicos y dicha producción se archivó; recuerdo entre otros los títulos *Liberación, Prostitución, Entre fieras, Cataluña, etc.*

El que era evident era que a mesura que avançava la guerra, les dificultats per a continuar rodant pel·lícules era molt gran, tant per la manca de recursos – de pel·lícula verge, no n'hi havia i calia importar-la- com per les circumstàncies de penúria pròpies del país en guerra. No depenia de la voluntat d'algué en concret poder fer pel·lícules, sinó dels recursos que es disposava. També explicà Dotras el boicot que va poder fer en la reorganització de l'orquestra del CRIM en la que confessà la seva tardança en organització, que continuà deixant la direcció sota el soldat ras que ja la portava i que va ingressar-hi tots els soldats músics «blancs» que va poder; que encara que en figurava com a director, en realitat mai va exercir.

El que sí era membre de la Quinta columna era José de la Mata Tejedor. En la seva declaració manifestà que havia aconsellat a Dotras acceptar el càrrec de Director Musical del comitè:

[...] que debía aprovechar la ocasión para que el Comité de Producción Cinematográfica fuese el reducto más ganado por los elementos de la quinta columna, ya que en su seno podía evitarse la producción moralmente destructiva de los rojos, podía acopiarse material pagado por estos y podía finalmente realizarse una labor de tipo *blanco* aprovechable para el mañana. Que alentado por estas palabras el sr. Dotras decidió aceptar el cargo que se le ofrecía y cumplió su cometido en la forma que el sr. Mata le había indicado, editandose con intervención del sr. Dotras la película *¡No quiero!...¡No quiero!*, anulada la totalidad de la producción roja ya realizada, excepto la película *Aurora de Esperanza* a la que se encargaron de hacer fracasar con una propaganda muy mala.

Després del llarg sumari, el Presidente de la Comisión Depuradora de la Sociedad General de Autores de España envià un informe favorable, vistes les manifestacions de tots els declarants i del propi inculpat, reconeixent la seva adopció al règim, esclarits la seva no autoria de l'himne de la CNT i que, encara que havia sigut Director Musical del Comitè de Produccions Cinematogràfiques i de l'orquestra del CRIM, ho havia estat com element camuflat per practicar-hi sabotatge.²⁷

Era evident que les acusacions contra el músic tenien per objectiu destruir a l'autor de l'himne anarquista, però s'havien equivocat perquè havia estat una obra en la que hi havia participat diverses persones al llarg de molts anys (Cewiêcicki, Orobón, Tohyho i ell, que només l'harmonitzà) cosa que ni tan sols els jutges es van dignar a esbrinar, perquè pel mateix fet podien haver acusat Toryho, encara que estigués 'fugat'. Signava aquest informe a Madrid, el 28 de gener de 1941 don Manuel Fernández Palomero. Encara el feren esperar fins el 10 de juliol per rebre la sentència absolutòria de la seva causa, la 758 del Tribunal de Responsabilidades Políticas de Barcelona.

El 1942, va reprendre la seva carrera professional guanyà les oposicions per a catedràtic de piano del Conservatori Municipal de Música de Barcelona - més endavant, ens seria sots-director- i va poder reprendre la seva activitat professional, fent una prolífica tasca de compositor, pedagog, essent la seva darrera producció d'opereta més coneguda *Aquella cançión Antigua* (1952). Les darreres pel·lícules que musicà van ser *Once pares de botas* (1954), dirigida per Francesc Rovira Beleta i *La manos sucias*, (1957), de José Antonio de la Loma.

EPÍLEG

El cas del músic Joan Dotras va ser un de tants i tants artistes que es trobaren immersos en la Guerra civil, que foren acusats i encausats pel sols fet de pertànyer al sindicat majoritari en el món de l'espectacle -la CNT-, i fer el seu ofici: fer música. No podem saber si foren certes les accions de que s'autoinculpà el músic per aconseguir ser absolt, per no patir més represàlies que les que ja havia sofert durant els anys que durà el procés, un judici que havia començat per una delació anònima i que tenia per objectiu destruir l'autor de l'obra musical més representativa de la CNT. El més interessant es que les seves declaracions aporten dades sobre el funcionament de l'anomenada Quinta columna en el camp de la música i el cinema, tal com afirmaven que havia passat el Dr. Miquel Porter i Moix a la seva *Història del cinema a Catalunya* o Joan Mariné i Bruguera, el «nano» de Laya Films, que quan esclatà la guerra tenia setze anys i ja treballava en el cinema.²⁸

Joan Dotras Vila va poder reprendre la seva carrera professional, continuà composant i tenint càrrecs de responsabilitat en el camp de la música. Va morir el 1978 a Canet de Mar.

Jacinto Toryho va marxar a França el 1938 i s'instal·là definitivament a Argentina, on continuà escrivint i fent de periodista. Va morir a Buenos Aires el 1989.

Joan Peiró i Belis es va exiliar. Capturat pels nazis i lliurat a Franco, va ser afusellat a Paterna el 24 de juliol de 1942.

La Banda Municipal durant la Guerra civil no interpretà mai l'himne *A les barricades*.

El 1989, quan arribaren les despulles de Joan Peiró a Mataró, la comitiva s'aturà davant l'Ajuntament on un grup de músics dirigits pel mestre Francesc Soler i Canton interpretà en honor seu l'himne anarquista *A les barricades*.

BIBLIOGRAFIA

- ALIER, AVIÑOÀ, et alt. (1982), *El libro de la Zarzuela*. Ediciones Daimon. Barcelona.
- AINSA (2017). FERRAN AINSA, *ECN1 Radio CNT-FAI. La voz de la revolución (Selección de textos: alocuciones, conferencias, entrevistas y reportajes emitidos por la emisora confederal)*. Entreambos. Ajuntament de Barcelona
- GUTIERREZ (200). JOSÉ LUIS GUTIÉRREZ MOLINA. *Valeriano Orobón Fernández. Anarcosindicalismo y revolución en Europa*. Ediciones Libre Pensamiento. Valladolid.
- MACAU (1977). J. RAFAEL MACAU (recopilació), *Cançoner Revolucionari internacional*. Edicions Icària . Barcelona (1977). [Facsimil del 1937]
- PEIRÓ (1936). JOAN PEIRÓ I BELIS. *Perill a la rereguarda*. Patronat Municipal de Cultura de Mataró. Editorial Alta Fulla. 1987 [Edició facsimil de l'obra de 1936]
- PORTER (2005). MIQUEL PORTER I MOIX, *Història del cinema a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura
- ROMAGUERA (2005). JOAQUIM ROMAGUERA I RAMIÓ (dir.), *Diccionari del cinema a Catalunya*. Filmoteca de Catalunya, Gran Enciclopèdia Catalana. ICIC. Generalitat de Catalunya. Barcelona
- SOLER (2005). M. ENCARNACIÓ SOLER I ALOMÀ, *La sarsuela en el cinema com a imatge del quotidià (1898-1940)*. Universitat de Barcelona. (2005).Tesi doctoral. <http://hdl.handle.net/10803/403462>

HEMEROTECA

- Tierra y Libertad*. Suplements de setembre, octubre i novembre. Barcelona. 1933.
- La Vanguardia*, Barcelona. Anys 29-34/36-39.
- Llibertat. Òrgan del comitè local antifeixista*. Mataró, agost de 1936 a gener de 1939.
- Boletín Oficial del Estado*. Ley de Responsabilidades Políticas. 13 de febrer de 1939.
- GUILLAMON (2017). JULIÀ GUILLAMON. *Els mitjans Molfort's i la publicitat racional*. Programa de mà de l'exposició. Can Marfà- Museu del gènere de punt. Ajuntament de Mataró-Diputació de Barcelona.

PÀGINES WEB

- WACLAW ŚWIECICKI: <https://helion.pl/autorzy/waclaw-wiecicki,waclawswiecicki.htm>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wac%C5%82aw_%C5%9Awi%C4%ht99cicki
- JACINTO TORYHO - <http://pacosalud.blogspot.com.es/2013/02/jacinto-toryho-periodista-y-escritor.html>

VALERIANO OROBÓN - <http://autogestionacrata.blogspot.com.es/2013/01/valeriano-orobon-fernandez.html> <http://foroscastilla.org/foros/index.php?topic=11170.0>
www.lacisternigadigital.com

IMDB - International Movies Data Base.

JOAN PEIRÓ I BELIS - https://ca.wikipedia.org/wiki/Joan_Peir%C3%B3_i_Belis

SOLER (2005). Tesi doctoral. *La sarsuela en el cinema com a imatge del quotidià (1898-1940)*. Universitat de Barcelona. <http://hdl.handle.net/10803/403462>

WARSAWIANKA - https://es.wikipedia.org/wiki/Varshavianka_1905 -<https://www.youtube.com/watch?v=XY7xharH4Fk>

ALTRES

Expedient núm. 1.724 del Tribunal Regional de Responsabilidades Polítiques. Barcelona. Causa col·lectiva contra la Cooperativa Obrera Cristalerías de Mataró. Inici 21 d'octubre de 1939. Sense data final de resolució.

Expedient núm. 758 del Tribunal Regional de Responsabilidades Polítiques. Barcelona. Causa contra Juan Dotras Vila. Data d'inici 31 d'agost de 1939. Data de resolució 10 de juliol de 1942.

AGRAÏMENTS

Maria Mercè Dotras Capdevila

Manuel Doval. La Cistèrniga Digital, Valladolid

Fundación Anselmo Lorenzo. CNT Madrid

Gemma Soriano. CNT Mataró

Emilià Pàez. Ateneu Llibertari L'Estel Negre. Mallorca

NOTES

- 1.- ŚWIECICKI, WAŁAW
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wac%C5%82aw_%C5%9Awi%C4%99cicki
<https://helion.pl/autorzy/waclawiecicki,waclawswiecicki.htm>
- 2.- WARSZAWIANKA - <https://www.youtube.com/watch?v=XY7xharH4Fk>
- 3.- TORYHO, J. I MIRET, À. «¡Juventud!» dins *Tierra y Libertad* - Suplement núm. 14, Barcelona, setembre 1933 p. 325
- 4.- CHANDON, J.P., «Floreale», dins *Tierra y Libertad* - Suplement núm. 15, Barcelona, octubre 1933, p. 390
- 5.- OROBON, V. «Marcha triunfal», dins *Tierra y Libertad* - Suplement, núm. 16, Barcelona, novembre 1933, p. 414-415
- 6.- OROBON, VALERIANO. <http://foroscastilla.org/foros/index.php?topic=11170.0>
- 7.- AINSA, FERRAN, *ECNI Radio CNT-FAI. La voz de la revolución*. Entreambos. Ajuntament de Barcelona, 2017
- 8.- PORTER MOIX, MIQUEL, *Història del cinema a Catalunya-1895-1990*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. P. 215
- 9.- Tots els documentals i pel·lícules promogudes per CNT-AIT i per SIE Films es poden trobar a Youtube, mercès a la generositat d'aquest sindicat que ha volgut fer pública aquesta filmografia.
- 10.- TORYHO, JACINTO, <http://pacosalud.blogspot.com.es/2013/02/jacinto-toryho-periodista-y-escritor.html>
- 11.- GUILLAMON, JULIÀ. Programa de mà de l'Exposició *Els mitjons Molfort's i la publicitat racional*, Ajuntament de Mataró, p. 5
- 12.- «Música popular, clàssica y revolucionaria en la Plaza de Cataluña», dins *La Vanguardia*, Barcelona, 1 de desembre 1936, p. 2
- 13.- *Cançoner Revolucionari Internacional*. Edició del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937).
- 14.- «Festival», dins *Llibertat, òrgan del comitè local antifeixista*, Mataró, 25 de maig 1938, p. 2
- 15.- ALIER, AVIÑO (1982) *El libro de la Zarzuela*. Ed. Daimon. Barcelona, p. 323-324
- 16.- Amb motiu de la commemoració del 75è aniversari del seu afusellament s'han escrit i revisat la seva biografia i obra per historiadors que han deixat escrites obres d'alt interès, a més dels debats i actes al voltant d'aquest important polític, motiu pel qual no m'estendré en la seva biografia millor explicada en aquests estudis.
- 17.- PEIRÓ I BELIS, JOAN (1936-1938), escrits al diari *Llibertat, òrgan del comitè local antifeixista*, Mataró, recollits al llibre *Perill a la rereguarda*.
- 18.- PEIRÓ I BELIS, JOAN, https://ca.wikipedia.org/wiki/Joan_Peir%C3%B3_i_Belis
- 19.- Expedient núm. 1724 del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Barcelona. 21 d'octubre de 1939. La relació completa dels encausats va ser: Manuel Arcusa Faiges, Niabel Belis Miralles, Ladislao Bellavista Gual, Francisco Belis Cortés, Francisco Belis Miralles, Eduardo Calper Pérez, Enrique Dalmau Domenic, José Ferrater Añó, Antonio Fontseca Garric, Restituto Gómez Adelantado, Ramon José Pedro, Luis López Tomás, Juan Llovet Battle, Juan Peiró Belis, Manuel Mascarell Calvet, Amadeo del Molina Terdá, Manuel Periago Espín, José Pla Rovira, Liberto Peiró Olives, Juan Ramírez Segado, Aurora Peiró Olives, Jaime Casas Vila-gran, Jaime Carbonell Nogueras, Santiago Fernández Safont, Juan Fernández Morata, Juan Juliá

Agell, Liberto Massafrets Bas, Juan Peiró Olives, José Peiró Olives, José Roig Bruguera, Antonio Rosell Presas, Fulgencio Sánchez Izquierdo, Antonio Boltá Gosa.

20.- «Notícia», dins el diari *Llibertat*, 15 d'agost de 1936, p. 2

21.- «El festival de demà», dins el diari *Llibertat*, 13 de setembre de 1936, p.3

22.- Ley de Responsabilidades Políticas. Boletín Oficial del Estado. 13 de febrer de 1939.

23.- SOLER ALOMÀ (2017). M.E. «X.1. Situació dels artistes durant la Guerra civil» dins *La sarsuela en el cinema com a imatge del quotidià (1898-1940)*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona, p. 415-442

24.- Expedient núm. 758 del Juzgado Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas de Barcelona, 1940, contra l'acusat Joan Dotras Vila.

25.- RAFAEL MACAU, J. «Las barricadas», dins *Cançoner Revolucionari Internacional*, Barcelona, 1977, p. 8-10

26.- El film *El paraíso recobrada o El Edén de los naturistas* va ser dirigida per Xavier Güell i estrenada el 1935.

27.- SOLER ALOMÀ, M.E. «X.6. La repressió contra els músics. El cas de Joan Dotras Vila» dins *La sarsuela en el cinema com a imatge del quotidià (1898-1940)*. <http://hdl.handle.net/10803/403462>

28.- «Joan Mariné, el 'nano' de Laya Films», dins la publicació *Cinema·Rescat*. Especial Guerra civil i cinema. Núm. 5, Barcelona (1998), p. 44-48.
https://cinemarescat.files.wordpress.com/2014/02/cinema-rescat_05.pdf